

Efigia poetului Mihai Eminescu la Cernăuți - peripețiile unui monument -

Victor Macarie

Trebuie să amintim de la început că dintre toți românii, aflați vremelnic sub dominație străină, bucovinenii au fost primii care și-au manifestat admirația față de personalitatea lui Mihai Eminescu, prin inițiativa modelării statuare a chipului său, recunoscut ca simbol al unității de limbă și simțire românească. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, aici era deja o practică să se dețină în locuințe „busturi ale eroilor noștri naționali”. Simțindu-se, la un moment dat, lipsa acestor busturi, ziarul „Patria”¹, asaltat „din mai multe părți”, în decembrie 1897, își invita cititorii la redacție, pentru a cumpăra busturile „lucrate frumos și precis” ale poetului Mihai Eminescu și ale unor voievozi, ctitori de țară și scriitori patrioți*.

Apoi, în 1902, „modelatorul” Iosif Teodorovici anunța că a „turnat în ipsos bustul lui Ștefan cel Mare, după portretul pictorului Bucevschi”, lucrare care se putea procura fie direct de la atelierul său, strada Gării nr. 53, fie de la redacția ziarului „Deșteptarea”². Sculptorul mai atrăgea atenția clienților că în scurt timp „vor fi gata și se vor putea procura” și busturile voievodului Mihai Viteazul și poetului Mihai Eminescu, artistul realizând astfel o frumoasă

¹ x x x, *Lipsa de busturi naționale*, în „Patria” (Cernăuți), anul I, nr. 66, din 3/15 decembrie 1897, p. 2.

* Aici se mai găseau și busturile lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Dragoș Vodă, Mircea cel Bătrân, Vasile Lupu, precum și ale lui Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Costache Negruzzi, Andrei Mureșianu, Grigore Alexandrescu și Enăchiță Văcărescu.

² x x x, *Bustul lui Ștefan cel Mare*, în „Deșteptarea” (Cernăuți), anul X, nr. 70, din 8/21 septembrie 1902, p. 2-3; modelatorul mai avea disponibile și busturile lui Vasile Alecsandri și C. A. Rosetti.

apropiere dintre voievodul Primei Uniri și voievodul limbii române. O astfel de știre, pătrunsă de sentimentul unității naționale, nu putea să nu fie preluată și de gazetele transilvănene³, prin intermediul cărora erau invitați toți „românii noștri” să-și procure aceste busturi, care, se afirma în anunț, vor fi „cea mai mare și frumoasă podoabă pentru toată casa românească”.

La începutul anului 1910, când se împlineau 60 de ani de la nașterea poetului, cotidianul „Patria” din Cernăuți, insera, la rubrica *Informațiuni*, o știre de excepție: sculptorul Archip Roșca, profesor la Gimnaziul din Suceava, executase un bust al poetului Mihai Eminescu. Autorul știrii glosează pe marginea lucrării, care, spune el, oferă prilejul să „îl vedem în floarea vârstei [...] când geniul său ajunsese la culmea dezvoltării”. Bustul poetului era multiplicat și destinat cercurilor largi ale „familiilor, societăților și școlilor românești”, alături de acelea ale lui Ștefan cel Mare și Vasile Alecsandri⁴. Referindu-se la bustul poetului, cotidianul ieșean „Mișcarea” mai adăuga că lucrarea „în mărime aproape naturală” era o adevărată operă de artă și „n-ar trebui să lipsească din casa nici unei familii românești”. Important ni se pare „curajul” de a se comenta după mai bine de trei sferturi de veac, în „Scânteia” comunistă acest eveniment, comentatorul elogiind, printre altele, prețuirea de care se bucura „Eminescu pe întregul pământ românesc într-o epocă în care importante teritorii naționale se aflau sub stăpânire străină”⁵, de parcă atunci, în 1988, ar fi fost eliberate și de „sub călcâiul de calmuc”, după ce scăpaseră de imperiali. Pentru bucovineni, Eminescu a însemnat emblema unității naționale și, din nefericire, încă va mai însemna...

Marea Unire de la 1918 a deschis noi căi și motivații pentru omagierea poetului la Cernăuți. Odată cu manifestările premergătoare comemorării a 30 de ani de la trecerea acestuia în eternitate, Cezar Petrescu și Pamfil Șeicaru, codirectorii ziarului „Bucovina”, au propus *Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina* să ridice un monument lui Eminescu în Cernăuți

³ Idem, în „Biserica și școala” (Arad), anul XXVI, nr. 37, din 15/28 septembrie 1902, p. 318; vezi și: x x x, *Busturi ale oamenilor noștri mari*, în „Familia” (Oradea), anul XXVIII, nr. 42, din 20 octombrie/2 noiembrie 1902, p. 502.

⁴ x x x, *Bustul lui Eminescu*, în „Patria”, (Cernăuți), anul XIV, nr. 3, din 13 ianuarie 1910, p. 4. Știrea a fost preluată în presa românească de pe ambii versanți ai Carpaților; idem, în „Țara Oltului” (Făgăraș) anul IV, nr. 2, din 8/21 ianuarie 1910, 4; idem, „Evenimentul” (Iași), anul XVII, nr. 269, din 19 ianuarie 1910, p. 3; idem, în „Mișcarea” (Iași), anul II, numerele 108; și 182 din 19 mai și, respectiv, 21 august 1910, p. 2.

⁵ Silviu Achim, *Bustul lui Eminescu, realizat la începutul secolului*, în „Scînteia”, anul LVII, nr. 14.170, din 11 martie 1988, p. 4. Informația a fost trimisă de Gavril Irimescu, de la Arhivele Statului Suceava. La solicitarea noastră, prof. Ion Scripcariuc, directorul acestei prestigioase instituții, ne-a trimis și nouă o copie, pentru care îi aducem cordialele noastre mulțumiri.

și să cumpere casa lui Aron Pumnul. Ar fi fost firesc, considerau aceștia, ca primul monument al lui Eminescu, de după reîntregire, să fie înălțat aici, în „Dulcea Bucovină”, în acest străvechi teritoriu românesc, cu necropolele voievodale, revenit la patria mamă după o înstrăinare de peste 144 de ani.

În demersul său, de a se ridica un monument celui care a purtat în suflet ca pe o comoară neprețuită ideea unității neamului românesc, la 15 mai 1919, Pamfil Șeicaru scria: „Aici în Bucovina unde învățăcelul lui Aron Pumnul a învățat să iubească neamul, aici în Bucovina, unde fiecare palmă de pământ deșteaptă în sufletul nostru amintirea gloriosului trecut, aici în locurile unde și-a purtat Eminescu gândurile și visele lui, aici trebuie să se înalțe monumentul marelui poet și profet al neamului românesc”⁶.

Pentru strângerea fondurilor s-a lansat o listă de subscripție, s-au organizat spectacole, s-au ținut conferințe și s-au editat pliante cu chipul poetului. Iancu Flondor, marele luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Bucovina, ca primul donator, a depus 2000 de coroane. La 27 iunie 1919, a avut loc un mare spectacol de teatru, cu participarea actriței Maria Giurgea, de la Teatrul Național din București⁷. Acel spectacol a fost itinerat și la Rădăuți, Suceava și Câmpulung. Se reînnodau astfel vechile tradiții ale timpurilor când trupele de actori români cutreierau Bucovina, încă de pe vremea copilăriei poetului, tradiții întrerupte de politica de deznaționalizare dusă de imperiali. A doua zi, în aceeași sală a Teatrului Național din Cernăuți, a avut loc o mare serbare românească, realizată cu concursul tuturor societăților românești. Ambele spectacole au fost itinerate și în alte orașe bucovinene. Pe de altă parte, „Gazeta Bucovinei” anunța organizarea a două mari evenimente artistice. Mai întâi, revenirea actriței Maria Giurgea, și apoi concertul oferit de corul „Armonia”, dirijat de compozitorul Constantin Șandru care prezenta un program cu melodii pe versuri de Eminescu. În acest moment a apărut o anume „concurență”, între cele două publicații, „Bucovina” și „Glasul Bucovinei”, gazetă condusă, la vremea aceea, de Sextil Pușcariu⁸.

În iulie se întrezărea un oarecare succes în adunarea fondurilor, sesizat și de cotidianul „Chemarea”. În acest ziar se publică o notă în care se elogiază eforturile *Societății pentru cultura și literatură română în Bucovina*, în frunte cu președintele acesteia, „bătrânul preot Dionisie Bejan, fost coleg de școală cu poetul”. Fiind parcă sigur de reușita bucovinenilor, autorul notiței

⁶ Pamfil Șeicaru, *Un monument lui Eminescu*, în „Bucovina”, anul I, nr. 46, 15 mai 1919, p. 2.

⁷ xxx, *Programul Festivalului Eminescu*, în idem, nr. 81, din 28 iunie 1919, p. 2.

⁸ Cezar Petrescu, *Pentru istoria de mîine, “Festivalul lui Eminescu”*, în „Bucovina”, nr. 80, 17 iunie 1919, p. 1.

aștepta ca exemplul acestora să dea un imbold și Capitalei pentru ridicarea unei statui: „Un Eminescu în bronz negru cu pletele răvășite de furtuna gândurilor și cu ochii fulgerători ca atunci când revolta lui a izbucnit în Satire”⁹. Ceea ce nu a fost încă în stare „putredul București, se scrie în continuare, să ne dea curatul Cernăuț”. Dar speranțele de reușită nu erau atât de mari și Pamfil Șeicaru a recurs la o soluție pe cât de necesară scopului propus, pe atât de benefică demnității naționale. Printr-o scrisoare deschisă, cerea primarului orașului Cernăuți să doneze, pentru viitoarea statuie a poetului, bronzul statuii împărătesei Elisabeta a Austriei, statuie care încă se mai afla în fața Palatului Guvernamental. Marele ziarist își argumenta propunerea cu acțiunea francezilor, care au aruncat în aer statuia fostului împărat Frederick Wilhelm, pe care germanii o ridicaseră la Woerth, în Alsacia, pentru a șterge, în parte, urmele stăpânirii Germane. Deci era timpul, crede Șeicaru, ca și statuia împărătesei, „așa de puțin estetică de altfel”, să fie înlăturată, să nu mai amintească de deznaționalizarea practică de austrieci în Bucovina. Păstrarea ei ar fi o greșeală de neiertat și ar dovedi o slăbiciune a primăriei¹⁰. Propunerea lui Șeicaru a fost susținută și de Mihail Sadoveanu, care, în octombrie 1919, își exprima acordul, ca bronzul statuii împărătesei să fie topit și readus pe vechiul soclu „sub înfățișarea Marelui Eminescu”. Nu ar fi înțeles, de pildă, să dispară statuia lui Schiller, din fața Teatrului Național, dar statuia nefericitei împărătese* nu reprezenta nimic, nici pentru cultura omenirii, nici pentru sufletul românesc¹¹.

Din acest moment, nu mai avem nici o informație privind acțiunile de adunare a fondurilor pentru monumentul poetului. Probabil, cererea de a se topi statuia împărătesei a avut un efect negativ. Deși primită cu căldură de public, după cum ne încredința, la 18 iulie 1919, ziarul „Adevărul”, totuși această primă propunere, de după război, de omagiere a poetului, a rămas neînțeleasă. În vara anului 1920, s-a reușit însă amplasarea unei plăci comemorative

⁹ x x x, *Pentru Mihail Eminescu*, în „Chemarea”, anul al-II-lea, nr. 93, din 18 iulie 1919, p. 2. Nota nefiind semnată, prof. dr. Remus Zăstroiu este de părere că autorul ei poate fi N. D. Cocca.

¹⁰ Pamfil Șeicaru, *Scrisoare deschisă d-lui primar al orașului Cernăuți*, în „Bucovina”, anul I, nr. 148, din 3 septembrie 1919, p. 1.

* Împărăteasa Elisabeta a Austriei, numită de apropiați: Sissi, iar de popor: Trandafir de Bavaria, datorită frumuseții și siluetei ei „de silfidă”, s-a căsătorit la 15 ani cu viitorul împărat Franz-Josef. Iubitoare de artă și autoare de versuri, a avut parte numai de neazuri: antipatizată de soacră, se desparte în fapt de împărat și va sfârși prin a fi înjunghiată la 10 septembrie 1898, de un anarhist italian.

¹¹ [Mihail Sadoveanu, semnat:] M. S., *Monumentul lui Eminescu*, în „Însemnări literare”, anul I, nr. 34, din 5 octombrie 1919, p. 16.

la Liceul „Aron Pumnul”. Placă ce avea și un basorelief care-l reprezenta pe poet la 19 ani¹².

Totuși, ideea omagierii poetului, printr-un bust monumental, acolo de unde și-a luat zborul de „Luceafăr” al literaturii române, nu a fost abandonată, ci doar amânată, așteptându-se un moment prielnic. Acest moment a apărut, după zece ani, odată cu pregătirea celei de a 40-a comemorări, când Ministerului Cultelor și Artelor a creat un *Comitet*, care să organizeze o subscripție publică pentru ridicarea unei statui lui Eminescu, la Cluj, și a unui bust, la Cernăuți. Fondurile adunate, fără să cunoaștem suma exactă, au fost dirijate personal de ministrul Aurel Vlad. Pentru statuia de la Cluj s-au alocat 100.000 de lei, iar „restul [?] pentru bustul de la Cernăuți”¹³. Completarea fondului s-a realizat prin organizarea de spectacole, șezători literare și conferințe. În final, primarul Cernăuțului, avocatul Nicu Sauciu-Săveanu, a donat, pentru soclul monumentului, un bloc de piatră din patrimoniul Primăriei¹⁴.

Întîmplarea face ca în ianuarie-februarie 1930, sculptorul Richard P. Hette și pictorul Jean Cosmovici, profesori la Academia de Arte Frumoase din Iași, să organizeze o *Expoziție de pictură și sculptură* la Cernăuți. Deși, după cum vom vedea mai jos, pentru executarea bustului se va organiza un concurs la 29 mai 1930¹⁵, totuși rămâne o enigmă proveniența știrii care anticipa, la 9 ianuarie, cu nouă zile înainte de vernisaj, că sculptorul Hette „va lucra statuia lui Eminescu”¹⁶. Ce-i drept, sculptorul Hette a prezentat, în acea expoziție, și un bust al poetului, dar care a generat polemici, pentru că V. G. Petronius

¹² x x x, *Das rumänische Theatre in der Bucowina*, în „Cernowitzer Allgemeine Zeitung” (Cernăuți), anul XVII, nr. 863, din 4 iulie 1920, p. 3, apud M. Eminescu, *Opere*, vol. XVII, București, 1999, p. 951, Indice bibliografic 12.170.

¹³ x x x, *O statuie lui Eminescu la Cluj*, în „Clujul”, anul VII, numerele 16-19, din 1929, p. 2.

¹⁴ x x x, *Liberalii și bustul lui Eminescu*, în „Cuvîntul țărănesc” (Cernăuți), anul IX, nr. 214, din 21 septembrie 1930, p. 1.

¹⁵ Liga Culturală, Secția Cernăuți, prin Comitetul de inițiativă, publică un anunț de concurs pentru ridicarea monumentului lui Eminescu. Dintre condițiile stipulate reținem că bustul (hermă, în alt loc i se spune, chip) trebuie să fie din bronz; să-l reprezinte pe poet în timpul înfloririi activității sale, (epoca *Luceafărului*); machetele urmau să fie expuse în ziua de 29 mai, la Liceul „Aron Pumnul”. Se mai precizau și premiile: premiul I va primi comanda să execute lucrarea; premiul II va primi 6000 de lei și premiul III va primi 4000 de lei. Bustul ales trebuia să fie terminat pînă la 1 octombrie 1930. Conf., *Concurs pentru un bust a lui Eminescu la Cernăuți*, în „Cuvîntul țărănesc”, nr. 163, din 9 aprilie 1930, p. 2; vezi și: *Un bust pentru Eminescu*, în „Glasul Bucovinei”, anul XIII, nr. 3205, din 11 aprilie 1930, p. 4.

¹⁶ x x x, *Expoziție de sculptură și de pictură*, în „Glasul Bucovinei”, nr. 3129, din 9 ianuarie 1930.

spunea că este „o lucrare matură, rodul unor îndelungate studii”¹⁷, iar Eugen Pohonțu era de părere că nu reprezenta acel simbol „menit să perpetueze amintirea trăsăturilor lui Eminescu”¹⁸.

La concurs au participat șapte sculptori, fiecare cu câte o machetă. Jurizarea a avut loc joi 19 mai, iar duminică 1 iunie s-a organizat o expoziție cu toate machetele prezentate¹⁹. Cum era de așteptat, macheta sculptorului R. P. Hette a întrunit unanimitatea juriului, „fiind foarte frumoasă”, reprezentând un „Eminescu masiv și totuși visător”. Sculptorii Ioan C. Dimitriu-Bârlad, Horia Miculescu și Ioan Schmidt-Faur au fost premiați cu câte șase, patru și, respectiv, trei mii de lei fiecare. Printre participanți s-au mai numărat și V. D. Leorda - Focșani*, Ioan Ioardănescu și Traian Bărgăuanu²⁰. Nemulțumit de rezultatul concursului, sculptorul Bărgăuanu contestă rigurozitatea și competența juriului. Însă, Comitetul de inițiativă a invocat prezența în juriu a Comisiei artiștilor plastici de pe lângă Ministerul Artelor, care aprobase fără nici o rezervă macheta câștigătoare²¹. De altfel, timpul acordat, de numai 50 de zile, pentru pregătirea machetelor, ni se pare prea scurt, ceea ce ne determină să credem că sculptorul Hette a fost vizibil preferat să primească comanda executării monumentului. Având bustul deja realizat, acesta a reușit să se încadreze în prevederile contractuale de a fi turnat în bronz și predat la 1 octombrie 1930.

Dezvelirea bustului lui Mihai Eminescu din Cernăuți a avut loc, duminică 7 decembrie 1930, într-un cadru sărbătorec, cu steaguri tricolore și ghirlande de verdeață²²; au participat autoritățile civile și militare, profesori și învățători, studenți și elevi, un numeros public. După căderea pânzei de pe chipul de bronz, au urmat, rând pe rând, discursurile oficiale, începând cu

¹⁷ V. G. Petronius, *Expoziția Cosmovici – Hette (19 ian. – 9 feb. 1930)*, în idem, nr. 3164, din 21 februarie 1930, p. 2-3.

¹⁸ Eugen Pohonțu, *Expoziția de pictură și sculptură J. Cosmovici – R. Hette*, în idem, nr. 3141 din 23 ianuarie 1930, p. 3-4

¹⁹ x x x, *Se va ridica la Cernăuți un bust lui Eminescu*, în idem, nr. 3238, din 31 mai 1930, p. 3.

* Mihai Pelin, în *Deceniul prăbușirilor (1940-1950) Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților români, între legionari și staliști*, București, 2005, p. 598, îi ografiază numele: „V. Dimitriu-Leorda”.

²⁰ x x x, *Notă [Rezultatul concursului]* în „Mișcarea” (București – Iași), anul XXIV, nr. 121, din 3 iun. 1930, p. 1; vezi și: x x x, „Patria” (Cluj), anul XII, nr. 124, din 9 iunie 1930, p. 3.

²¹ Justus, *Bustul Eminescu*, în „Glasul Bucovinei”, anul XIII, nr. 3389, din 6 decembrie 1930, p. 2.

²² M[ihail] Sevastos, *Mihail Eminescu*, în „Dimineața”, anul XXVI, nr. 8609, 1930, p. 5; vezi și: x x x, *Inaugurarea monumentului Eminescu*, în „Glasul Bucovinei”, anul XIII, nr. 3386, din 3 decembrie 1930, p. 1.

Vasile Gherasim, președintele Secțiunii locale a Ligii Culturale, inițiatorul ridicării acestui monument, Teofil Sauciuc-Săveanu, director ministerial al Cernăuților și Gavril Rotică, din partea Societății Scriitorilor Români. Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina a delegat pe Grigore Nandriș să prezinte public omagiul acestei societăți. Au mai vorbit și elogiat pe inițiatorii ridicării bustului din capitala Bucovinei reprezentanții Societăților studențești „Arboroasa”, „Junimea”, „Moldova” și „Academia Ortodoxă”.

Apreciind amploarea manifestărilor și importanța ridicării acestui monument, Ion Nistor, delegatul Academiei Române și al revistei „Junimea literară”, nota; „e mic darul pe care bucovinenii, din sărăcia lor, îl aduc plin de recunoștință memoriei lui Eminescu, dar el devine mare prin curățenia gândului, noblețea sentimentelor cu care a fost adus, precum și prin menirea pe care o are. [...]. Bustul dezvelit astăzi în văzul tuturor nu este decât sfeșnicul, în care a ars și arzând a luminat geniul, activ și creator, al celui mai mare poet român”²³.

La încheierea manifestărilor, în semn de cinstire, Vasile Gherasim, președintele Ligii Culturale, a predat bustul primarului orașului în care „marele cugetător și-a petrecut câțiva ani din frageda sa copilărie”. Festivitățile au continuat cu un festival la Teatrul Național, susținut de corul și octetul „Arboroasa”, iar Lucia Sturdza-Bulandra și Tony Bulandra au recitat din lirica eminesciană.

Dacă bustul expus în ianuarie a determinat doar controverse, monumentul a fost supus unor severe critici. Imediat după susținerea concursului, Leca Morariu își exprima dezacordul față de opera sculptorului Hette: „Nu e nici ceea ce-i putem cere unui simplu meseriaș: un bun portret plastic, și nici ce trebuie să-i cerem unui artist: un portret plus o sinteză oarecare...”²⁴; iar Constantin Cehan-Racoviță era total dezamăgit: „decât o asemenea statuie ieșită din mâna unui cârpaci, mai bine nimic”²⁵. După dispariția bustului, în plină stare beligerantă, „Revista Bucovina”, în 1942, încă mai reproșa că bustului „îi lipsea mult, mult de tot ca să ne încânte estetic”, dar fiind singurul bust, din oraș, al unui poet român, „eram deprinși să-l vedem”. Invocând „unele mărturii”, că bustul ar fi fost evacuat în timpul refugiului și adăpostit în beciurile unei prefecturi din Bucovina neocupată [ceea ce nu era deloc adevărat, n.n.] și dacă acesta-i adevărul, nu înțelegea anonimul gazetar „de ce nu-l vedem din nou la locul lui.” Peste un an, aceeași revistă presupunea

²³ Ion I. Nistor, *La bustul lui Eminescu*, în idem, nr. 3390, din 9 decembrie 1930, p. 1.

²⁴ Leca Morariu, *Iarăși monumnet-Eminescu?*, în „Făt-Frumos”, anul V, nr. 5, 1930, p. 183; vezi și: idem, nr. 6, p. 217-218.

²⁵ [Constantin Cehan-Racoviță, semnat:] C. C. - R, *Bustul lui Eminescu trebuie dat jos*, în „Timpul” (Cernăuți), anul II, nr. 14, din 4 ianuarie 1931, p. 2.

că bustul poetului a dispărut „cu prilejul invaziei bolșevice” și avansa ideea că Cercul „Bucovina Literară” inițiasse, deja, ridicarea unui nou bust, care să fie așezat într-o ambianță mai romantică, tot sub copacii parcului Arboroasa, dar mult mai central, deconspirând și numele sculptorului: Ion Vlasiu, de la care se spera că va face „un Eminescu inspirat”.

Ce se întâmplase, totuși, cu bustul lui Eminescu de la Cernăuți? Punând cap la cap evenimentele din epocă, ajungem la concluzia că în urma Notei ulti-

mative din 26 iunie 1940, Statul român a hotărât retragerea tuturor bunurilor artistice de pe teritoriile care urmau să fie cedate. Cercetătorul Marcel-Dumitru Ciucă publică unele documente de arhivă, de unde rezultă că, la 23 august 1940, Direcția Artelor din Ministerul Cultelor și Artelor trimite Comitetului Superior al Apărării Țării, de pe lângă Marele Stat Major al Armatei, Lista monumentelor din Basarabia și Bucovina de Nord, între care se află și bustul lui Eminescu. Apoi, la 21 septembrie, același an, se încheie un proces-verbal între Alexandru

Rozarea, reprezentantul Ministerului Cultelor și sculptorul Cristea Grosu, custodele Muzeului de Artă Națională „Carol I”, prin care se confirma predarea și primirea busturilor care reprezentau pe Mihai Eminescu, George Enescu și I. C. Brătianu²⁶. Aspectul este confirmat de Mihai Pelin, care arată că la 22 octombrie 1943, când reprezentanții Ministerului Cultelor, sculptorii Vasile Vasiliu-Falti și Ioan Grigore Popovici, s-au deplasat la Cernăuți, au constatat și consemnat că evacuarea bunurilor artistice de aici și-o asumase armata²⁷.

Depozitarea acestor lucrărilor la Muzeul de Artă Națională „Carol I” - devenit Muzeul P.C.R. - era o garanție a conservării lor. Aici erau depozitate mari și sigure, iar în primăvara anului 1943 se terminaseră lucrările de reparații, încât la cea de a doua evacuare, din vara anului 1943, și până în primăvara anului 1944, o parte din operele de artă a rămas pe loc. În aprilie 1947, s-a redeschis Muzeul

²⁶ Marcel-Dumitru Ciucă, coordonator, *Mihai Eminescu în documente de arhivă – Catalog*, Arhivele Naționale ale României, București, 2001, p. 177, catalog nr. 1257, 58 și 59.

²⁷ Mihai Pelin, *Deceniul prăbușirilor (1940-1950) Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților români între legionari și staliști*, București, 2005, p. 25, 258.

de Artă Națională „Carol I”, cu numai două săli de expunere. În anul următor, s-a luat hotărârea ca la acest muzeu să se expună tot ce este artă românească, iar la Palat Regal, devenit Palatul R. P. R., actualul Muzeu Național de Artă, să se expună tot ce era artă străină. Am făcut această remarcă deoarece, în acest interval de timp, se pierde urma bustului lui Eminescu de la Cernăuți.

Poate cea mai mare emoție și satisfacție, din toată perioada documentării, am trăi-o duminică 24 iunie 1984, când, aflându-mă în trecere prin Botoșani, m-am abătut și pe la Liceul „Mihai Eminescu”. La prima vedere se părea a nu fi nimeni acolo, doar la etajul întâi se vedea un geam deschis. Asta mi-a dat curaj să intru în curtea școlii... Ușa era încuiată și, ca un copil curios, am făcut palmele pâlnie și m-am uitat prin fereastra ușii. Incredibil, florii de emoție m-au copleșit. În holul școlii, pe un soclu de scânduri, trona bustul lui Mihai Eminescu, realizat de sculptorul Hette pentru parcul Arboroasa din Cernăuți. Bust dat dispărut mai bine de șaiszeci de ani. Trăiam bucuria descoperitorului când a apărut un portar, om binevoitor de altfel, mi-a deschis ușa din spate, am intrat în școală și am analizat bustul, pe care era încrustat: „R. P. HETTE, IAȘI, 1930”. Nu mi-a permis să-l fotografiez și nici chiar să-l măsoar, dar a avut bunăvoința să mă conducă acasă la „tovarășa directoare”.

Am constatat, cu surprindere, că directoarea școlii nu știa nimic despre istoria/proveniența bustului. Încercând să-i explic câte ceva, în loc de satisfacție, de mândrie, aceasta a fost cuprinsă de panică... Se întreba dacă nu cumva ar putea fi revendicat de „puterea sovietică”, stăpâna de atunci a Cernăuțiului. Fusese mult mai liniștită când nu știa ce contemplă, zi de zi, pe holul instituției, decât să se mândrească cu faptul că, în retragerea din calea năvălitorilor, românii nu l-au lăsat pe Eminescu străinilor, ci l-au adus în țară și apoi, prin nu știm încă ce minune, a ajuns chiar în orașul său natal. Speriată să nu se răspândească zvonul existenței acestui bust în școala pe care o conducea, nici vorbă să-mi trimită o fotografie, nici să mai răspundă la corespondență, deși îmi promisese. Sprijinul a venit din partea profesorului Dorin Popa, care ne-a înlesnit oarecum cercetările, relatându-ne că bustul a apărut „pe neașteptate...”, prin anii `60, la o școală generală din localitate. În anul 1956, fostul liceu de fete „Carmen Sylva” a primit numele de „Mihai Eminescu” și în felul acesta, după un timp, bustul poetului a fost adus aici²⁸, fără ca cineva să-și pună întrebarea cine-i autorul și de ce este datat 1930?

Cu ocazia Centenarului, bustul a fost reamplasat în fața liceului, pe un soclu din beton, mult prea masiv, purtând o inscripție cu numele poetului și anii de viață, ca și un fragment din poezia *Când Amintirile*. La 15 septembrie 1987, a fost redzevelit, cu toate onorurile cuvenite. Printre participanții la aceste manifestări s-a numărat și poetul Grigore Vieru, care cred că se afla

²⁸ Înregistrat cu nota contabilă nr. 18 [anul ?], avînd două nr. de inventar: nr. 9407 vechi și nou, nr. 9353.

pentru prima dată în Țară. Dar, teama de revendicare a bustului nu dispăruse. Deși presa a menționat unele dintre manifestările aniversative, despre reînălțarea bustului nici un cuvânt. Lipsa popularizării acestui eveniment și ne reprezentarea identității bustului a dus la o nejustificată ignoranță.

De aceea, nici nu ne miră inițiativa unui colecționar din Bălți, care a intermediat editarea unei medalii, un fel de prohod... dedicate acestui bust, pe care a consemnat: „Monumentul «M. Eminescu» din parcul «Arboroasa» Cernăuți, inaugurat în decembrie 1930 - dispărut în iunie 1940”; nici acesta, ca și mulți alții, nu avea cunoștința că bustul, inaugurat la 7 decembrie 1930, în Grădina „Arboroasa” din Cernăuți a ajuns, miraculos, în fața Liceului „Mihai Eminescu” din Botoșani.

